

թեան աւելի կատարեալ անելու քաջաբերութիւնը, Գինը . . շատ աժա՛ն՝ այսօրեան ճիշտ մեզ նոստած ծախքը — 5 բուլբլ՝ նշանակեցինք, յուսալով որ շուտով 2 տաղաբուծիւնք կ'անենք եւ քիչ շատ այն ժամանակ միայն նկատուիք կը վարձաւորուինք, Շատ քաղաքագէտ մարդ է (տես իր բառգրքը — ЧЕЛОВѢКЪ, УЖИЩІИ ТОЛКОВО ВСЕМЪ СВОЕДѢЛЪ.) :

Չիճման:

Ն. ԱՐՆՆՑ

Պ Ա Յ Մ Ա Ա Ն

ՀԻՅՏԻՑՆԵՐՆ ՈՒ ՀՈՅԵՐԸ

ՊՐՈՅ. Պ. ԵՆՆՍԵՆԷ

3.

(Շարունակում է)

Հատուան — հայկական տառերու կազմակերպութիւնը:

Ա.

Զոտովաներն են անոնց գործածութիւնը:

Ինչ որ այս մասին Zeitschr. d. D. M. G. Հոտ. 48 գրած էի, բայց ի թանի մէջ էտեան, ամենն ալ հաստատուեցան, եւ անոր համար կրնամ յենդհանուրն այնտեղ ուղարկել ընթերցողներու: Հատուան տառերը բաղկացած են 1. Գաղափարներուն համապատասխան տառերի Գ-դ-զ-ը-ւ-բ-դ-է-ր-է-ն. այսպէ՛ն՝ երկիր, արքայ, տէր, եւ, մեծ են: 2. Չե-ե-ր-է՛ որոնք հնչում մը կամ հնչումներու խումբ մը կը ցուցնեն: 3. Չե-ե-ր-է, որ միշտ իբրեւ օչնակն յե-ե-ր՝ կարգաւ գիրադրենելու կը ծառայեն:

Առաջին ճեռակներն են՝ 1. Չե-ե-ր, որ կը կարգացուին, 2. Չե-ե-ր, որ չեն կարգացուիր, վասն զի միայն յաճորդ բառին գաղափար կ'որոշեն՝ անոր համար «բացայայտել» կը կոչենք զանոնք. ինչպէ՛ս՝ մարդապատկեր մը, որ օրինակի՛ համար՝ եթէ անասնոյ մը գլխին յառաւ գրուած է, կը նշանակի՛ որ անով իմացուող անասնոյն անուանակոչումը՝ իբրեւ մարդու անուն գործածուած է (այսպէս ջերարիս Բ. 1, առիւծի որսոյ արձանագրութիւն 1, տաշտի արձանագրութիւնը, Բուլղարական 1, Բուր 1): Երկրորդականներ մը, աստուած ցուցնող ձեւը, ձեւ մը՝ որ թագաւորին մէջ որեւէ պատուաշունչ կը ցուցնէ (Համա Ա—Գ.), կը գործածուին իբրեւ անձայն ձեւեր՝ ձեռի մը կամ ձեւերու խմբի վրայ գրուած, որոնք աստուած (Գիրիւն Ա Է, Բ 1, 6), թագաւոր (Կօյնիտայ 2, Ֆրակիան, Բողազ-քէզ, վերն Գ —), թագուհի (Ջերարիս Ա, 2, 5, Գ, 3, Օրակոյն) տէր (Նիշադրութիւն ԺԳ) (մեծ) մայր (Ֆրակոյն) պալապ(ա)՞ = հայր (?) (Իվերէ

Ա, 1, Մարաշ Գ. 3) արժանաւորութիւնները կը յայտնեն:

Երկրորդ տեսակներն են՝ Չե-ե-ր 1. ձայնաւոր, 2. բաղաձայնի, եւ 3. բաղաձայն + ձայնաւոր կամ ձայնաւոր + բաղաձայնի:

1. Երկու ձայնաւորի նշանները կարելի է ապացուցանել. ձեւ մը է, եւ կարծեք նաեւ է (ե) ցուցնող, ձեւ մը — եւ — ցուցնող, որ սակայն, կը չեշտմ՝ զայս, կոտորեալ ապահովութեամբ կրնայ միայն հաստատու լեզուի հայկական նկարագրէն ապացուցուի: Եւ որովհետեւ ինչպէս որ է (ե, ե) եւ «» ցուցնող ձեւերն յաճախ, նոյնպէս ուրիշ երրորդ ձեւ մը վարի կողմէ երկու իրարմ հետասար հեռու առ ի չեղ գծեր ունին, կը հետեւեցնեմ, որ այս ալ ձայնաւորի նշան մ'ըլլալու է, ուստի՛ էլ է՛ն — ի եւ — ի ձեւերը նաեւ «» չեն ցուցներ, ասիկայ — բլլալու է: Բայց չեմ կրնար զայս ապացուցանել: Ասիկայ շատ ցանցառ կ'երեւայ, եւ բացի ջերարիսէն (Բ, 5 եւ Գ 2), ուրիշ տեղ մ'ալ չի հանդիպիր: — Բառի մը ձայնաւորները գրութեան մէջ հարկ չէ որ նշանակուած ըլլան, ոչ սկիզբը, ոչ մէջը եւ ոչ վերջը: Առանց հայերէն օգնուելու թեան առեւելու՝ կարելի է իմանալ, օրինակի համար, որ թէ է-դ-ւ-ւ (մեծ), եւ թէ է-ւ-ւ (առիւծի արձանագրութիւն Մարաշ 4), թէ է-ւ-ւ (եւ) (Համա Գ, 4 եւ 5) եւ թէ «» (Ջերարիս Ա, 1 եւ 2) եւ թէ (բառանշառ) — (Համա Բ. 2, Գ, Ե 1, եւ 2) կը գործածուին, նոյնպէ՛ս՝ թէ «» (ծայր, արքայ) (Բ որ 1 եւ 2), եւ թէ «»-ը-ի եւ թերեւ նաեւ «»-ւ-ւ (առիւծի արձանագրութիւն Մարաշ 5, Համա Ա, 3) կը գործածուին. զարմեալ՝ թէ ('ն)ն(ւ)դ-ի-ւ-ւ (Հատեան), եւ թէ ('ն)ն(ւ)դ-ւ-ւ, եւ նոյն իսկ ('ն)ն(ւ)դ կը գործածուին: Իսկ հայերէնի օգնութեամբ կ'իմացանք, որ ('ն)ն(ւ)դ նոյն իսկ հնչաւորն *Հոպիւն ձեւին տեղ կը գործածուի, եւ թէ արմատական բառին երկու բաղաձայններուն մէջ ձայնաւորը քիչ անգամ ձայնաւոր նշանով կը բացատրուի: Համա. հին Բերեքական տառեր:

2. Բաղաձայններու ձեւերն կրկին են՝ «» մի միակ բաղաձայնի ձեւ, եւ Բ. բաղաձայններու խմբի մը ձեւը: 1. Առաջիններու մասին միտ դնելու է՝ որ Գ տառին ձեւը Մէլ-է(է)դ-ւ-ւ (առիւծի որսոյ արձանագրութիւն Օրգատայ 2, Բուլղարական 2) անուան մէջ, եւ Գ-ին ձեւը Հոպիւ, ինչպէս նաեւ Հո-ւ-ւ (Համա Ե, 2 —, Գ, 1.) անուններուն ալ կը գործածուի հաւատարմաւ. զարմեալ ուրիշ ձեւ մը՝ իբրեւ Գ, ի բառ Ադ-ի-ւ-ւ (տաշտի արձանագրութիւն) եւ իբր է, ի բառն Կէլ-է-է-ւ (Բուլղարական 1 եւ 2) կը գործածուի, պէտք երբ տառայն նոյն իսկ հայերէնին միտ դնելու, վերջին տառիձայն հաւատարման համարի. որ է եւ Գ նոյն ձեւով կը բացատրուի, ինչպէս նաեւ Գ եւ Գ Ե Յանիս հանդիպող ձեւերու քանակութեան սակաւութիւնը, միայն երեք ձայնաւորի ձեւ գտնուին, Ս(ւ)ն-է-է-ւ — եւ Տ-ը-ւ անուններուն մէջ ահաւանած շշախնները բացատրող ձեւին շատ յաճախութիւնը՝ վերջին տառի հետ հայերէնի կը ցուցնեն, թէ այն ինչպիսի զուգորդութիւնն ամբողջ այբուբենին վրայ ալ կը տա-

է Ա ինչնայի Մէլ-է-է-ւ արեւմտ զերմ — հայ. բառգրքի պէս պատուական գիրքը, տեղի լաւ թղթի վրայ եւ աւելի լաւ տապաքութեամբ՝ արժէ 5 րր. միւլտի

րածուի, եւ թէ շականի յիշեալ ձեւը ամբողջ շականներու ձեւէն է, եւ թէ պայ ձեւն՝ որ երկու անգամ թ(եւ) - հնչեմը կը պահանջէ (տրէն, -աբէս, Բոր 1 եւ Աբրահ, առեւծի արձանագրու-
թիւն Մարտշ 1, առեւծի որոյ արձանագրու-
թիւն 2, Բուզարմանտեւ 1 (?) եւն), նմեւ յ-
եւ նոյն իսկ ի Տնչման ալ կը ծառայէ: Աբր, այս
ցանցառ համընկող ձեւն՝ որ երկու բառի մէջ
յամանայի դպւ թ (բւ) պէտք է որ հնչուի, գէթ՝
դառակ, նշանակող բառին մէջ՝ (առեւծի արձա-
նագրութիւն Մարտշ 1, Բոր է, եւ թերեւս նմեւ
Անդաւալ 2 եւ այլոր), եթէ յաճախ ալ չէ, ուրիշ
ձեւի մը տեղ գրուած է, որ ի վպտք եւ որ կար-
գացուի. անոր համար հաւանականագոյն է՝ որ պ
կամ բն կամ ի + ձայնարո՞ւ պէտք է որ պ կամ
բն կամ ի Տնչեւ, քան թէ պ կամ բն հնչեալ
ունենայ, եւ այն փոփոխութիւնը կը մեկնուի՝ երբ
ընդունինք պատմական եւ ձայնական գրութիւն:
Հատուկ լեզուի հայական նկարագրելի կը հետեւի
անտարաբանակի կերպով՝ որ գէթ շականի ձեւն
ի բառաւ Տորչ եւ Սիւնիւնի - բարձրանալ է: Անոր
համար միւս ձեւերուն ալ բազմաձայնութիւնն
վերլոյծելով ահաճմանի մէջ անտարաբանակի է

Պարզ բաղաձայններու ձեւերէն ծանօթ են՝
 'ձեւի' (Տրամագոստասիանոնի իբրեւ շնորհ Տնա-
 կանի (Spudius lenis, Aleph) բառի մը սկիզբն
 եւ երկու ձայնադրոսներու մէջեւն, եւ թերեւ
 նաեւ Տառնան հ-ի սկիզբն, որ երբ ըսուածներուն
 Տամոման: Նոյնպէս ք, ի, է, ֆ, որ եւ ք, շլակախի,
 կարծեօք ՚, ք եւ քն եւ չ, եւ ՚ աստեղծու Տամա-
 գոստասիանոնի ձեւերն ծանօթացած են: Ընծան
 չափախորդ ձեւերէն՝ որոնք իջրծէտ պարզ ձայն մը
 պիտի ունենան, կը մնայ տակաւին իշաղլուին,
 զոր իջրծէտ, որովհետեւ չայերէն էշ (սեւ. իշու-
 եւ իշ:), Տնտեւանք թերեւս ուրեմ լը թերեւս
 Տնտեղին *իւււ ձեւէն յառաջացած է. ի (եւ ի)
 կամ է պէտք է կորսայ: Արեւրէն դէպքին է՝
 Տնտեւին ձեւէ՝ որ մասնաւոր զոյգականի վրէջ,
 թերեւս չայերէն ՚ն- յօրդ ցուցքներու կը ծառայէ,
 պէտք է կորսայ՝ և + ձայնաւոր, կամ ձայ-
 նաւոր + ն:

Բ. Տեղ առնան որք վանկը ցուցրինեա
համար կը գործածուի՝ ձեռ. վր, ինչպէս նաեւ
Հայեր բառին հար վանկին ուրիշ ձեռ. վր։ Յա-
ւաազգոյն կը կարծէի՝ թէ այս ձեռքն երկու բա-
ղամայնեան մէջտեղէ ձայնաւորին որպիսութիւնն
ալ կը ցուցընէ, ռաւոր իբր թէ որդի ձեռ. վր-
ւոր ձեռ. վր եւ իւր, որ եւ որ նոյն ձեռքն ունին
տեղիս նաեւ որք կամ գոր կամ որք վանկը ու-
նին ալ գործածուի, բայց ոչ զոր որ. ոչի վանկն
տեղ. Այժմ կը թողուի այս կարծեբը, վերջին
հաստատութիւնով ետք կարելի է բռնի՝ որ որք ցու-
ցընող ձեռ. նաեւ հառեւորի հոյք բառին մէջ ալ
կայ (Մարաշ Գ(?) աստիճի արձանագործութիւն
Ֆրսկտին), որուն հին հայական ձեռն հարք կամ
հարք բլլալով, է հետեւաբար ոչ որք, ոչ տեք եւ
ոչ տիք կարգաւոր եւ այլ՝ որ, ի՞նքի տառերի՞նք՝ որ
Զարաթուստի դամբարան. վրայ Թերու կը ցուցընէ թէ
Զարաթուստն առաջին վանկի առջ ծով բռնի
անունադանդում մ'ըլլալով է, հետեւաբար հնդգր-

Ինքն եղող ձեռն ինչպես բաղադրանքան, նմանվեալ
Հատուան ճայը բառին մէջ տեղ իրարադրանքու եւ, կը
պատասխանեն թէ ինչերն է ինչ: աւորին յայնա
կան սովորական տառադարձութեան հանդէպ
— ուր քերն ուղիղ է, ինչպես կը վկայէ աւորին
տառեան անունանկարծան (Տարցի), եւ թէ Թարս
այնպէս կը համապատասխանէ Թարսոցի, ինչպէս ինչ
Քարս Իթրոցի, Bardia Տիւթրոցի եւն: Եթեմ Թարս
հայերէն ասոր բառին համապատասխանող հա
տուան բառն ալ մինեոյն ձեւով կը նշանակուի
այս օր ինչպոյն համար նշանակութիւն չէ կրնա
ունենալ, կան զի ասոր ստուգաբանութիւնն ան
ժամոյթ է, եւ հետեւաւոր չեն կրնա զիստալ
թէ արեւելք ասոր հայրական ձեւն, որուն հնադոյն
թէրեւս *ասորիւ ըլլայ, քոսոր բառին համակեր
պելով: Կ եւ ք տառերուն մէջ — կամ — կորուստ
չըլլայ: Անոր հայերէն կը կարեն՝ որ հատերէն
մէջ, ինչպէս նաեւ եզրիպատկերնէ մէջ, երկու
իրարա յաջորդող բաղադայններու ձեւը՝ նաեւ
անոնց մէջանող գտնուող ձայնաւորը չի ցուցնեն
թէ եւ այս ցոյցով մէկ զեպելք մէջ կարեն եւ ապա
ցուցանել, վասն զի դեպքն բռնող ձեւը միայն
(ի՛նչո՞ւ մազիւ մը միայն Ե(ռ)ի՛ն առիծի զորոք
գտնութեան արձանագրութիւն է) եւ քամիոյ շնորհ
զուրկ միայն է՝ (անը) կը կարգադրեն ցոյցով
իսկ ասոնց համապատասխանող հայերէն բառերն
եւ հափստել, քոթիլ, քոթիլ (= եւ , ք եւ) եւն
մի մէկ ձեւեր ունին:)

Գ. ՄԷ(ե) յատուկ ձևւ մ'ունի, եւ որովհետեւ ինչ որ յատուկ ձևւեր չունին, կընայ նաեւ լոկ Գ կարողացուի Բ ցուցնող ձևին հետ Գ-ի ուրիշ ձևւ մ'ալ կը գործածուի, որ եւ բնականապէս ձայնաւոր զ կամ Բ + ձայնաւոր ցուցնելու ալ, Կ'երեւայ ԹԷ-ը ցուցնող ձևին զամ կայ սուրբ մ'ալ որ պ + ձայնաւոր (նաեւ + պ) կը ցուցնէ, նոյնպէս եւ Դ-ին համար (Իվիբի Բ. 1 եւ 3, Քրակահն) եւ։

Կարելի է բաղաձայն + ձայնաւոր (Վ) ցու-
ցերով ձեռնի զինքն իւր արձանագործող ցու-
ցերով ձեռն (Էջերթաթի Մ. 1 հւն), նրանք բա-
ղաձայն (+ ձայնաւոր) + բաղաձայնի (հ(ո)-ա)
զինքն վերջին բաղաձայնը (?) ցուցերով ձեռն, երբեք
Նշանակաւ ամբողջութեամբ կամ բացարձակ, պար-
զանքս ասով Նշանակեալ աւելի որոշուել Նշանք,
ուսանջ ասով ձայնաւորներն շատցնելու:

Թառ մը կարելի է նշանակել թէ զաղափա-
րազբով, այսինքն՝ իմաստն արտայայտող պատ-
կերով, եւ թէ ձայնագրով, այսինքն՝ հնչումն
կրկնապատող ձեւերով, Կարելի է նաեւ դիրքիմա-
ցութեան համար երկուքը միացնել՝ հետեւեալ
կարգով. - - - ի (= ծարի(ս) = ծայր = արջակ)
Կարելի է գրել 1. Սրածայր գդակ կամ դիրկնա-
սրածայր գդակ կամ (րնածեւ) 2. - - - 3. - - - ի
4. = + արագգակ. 5. արագգակ + բ. 6. = +
բ. 7. արագգակ + բ. 7. արագգակ + + բ. 8. = +
բ. 9. արագգակ. Կ'երեւայ թէ վերջին ձայնաւորին
գրութեւն եւանքն ուրիշ եղանակաւորմանք ալ կա-
նիլ ընէ: (Հարանգեալ)